

Aspecten ruimtelijke ordening

De suburbanisatie rondom Brussel

H. Baeyens

Het onderwerp van de verstedelijking blijkt niet alleen in deze rubriek, maar tevens in verschillende bijdragen de laatste tijd de aandacht te weerhouden ¹⁾. Ook in België wordt vooral van socio-planologische zijde aandacht besteed aan de veelvuldige vestigingsverschuivingen van de bevolking, hetzij vanuit de landelijke gebieden in de richting van de steden, hetzij vanuit de stedelijke centra naar de verstedelijkende randgebieden. Voornamelijk deze stedelijke randgebieden, waar zich een specifiek type van samenleven voordoet, wordt het voorwerp van veelzijdige belangstelling, zowel van planologen en stedebouwkundigen, als van economen en sociologen. Beide laatste disciplines blijken in België nog onvoldoende gegevens te kunnen verschaffen voor het planologisch beleid, hetzij betreffende het optimaal niveau van agglomeratievorming, hetzij betreffende de nieuwe samenlevingsvormen die in het verstedelijkende platteland of in de aangroeiende stedelijke randgebieden ontstaan naar aanleiding van de vermeerdering der tertiaire functies in de grootsteden. Van de vijf groeipolen in België is de uitbreidende hoofdstad Brussel het meest specifieke fenomeen. Hier doet zich de

suburbanisatie niet alleen het hevigst voor met de meest uitgebreide vangarmen; tevens worden de sociale aspecten van het verschijnsel er complexer wegens de taaldualiteit die tegelijk vanuit de hoofdstad wordt afgedrongen aan de randgemeenten, de verkeersknooppunten en spoorwegaansluitingen, die aan de suburbanisatie van Brussel onderhevig zijn.

Met deze bijdrage beogen wij enkel een beknopt overzicht te geven van de problematiek, vooreerst betreffende de elementen van sociale verandering die zich in het hoofdstedelijke randmilieu voordoen, vervolgens betreffende de aanpassings-, acculturatie- en assimilatieverschijnselen die zich hier afspelen op het raakvlak van twee culturen.

Ruimtelijke uitbreiding van de suburbanisatie

De aangroei van de Brusselse agglomeratie in haar planologische betekenis gaat nog steeds in stijgende lijn. Bij het ontstaan van de Belgische staat in 1830 was de agglomeratie in feite beperkt tot de stad Brussel zelf, terwijl binnen de huidige officiële omschrijving van de agglomeratie reeds 19 gemeenten behoren, die bij de eerste volkstelling in 1846 210.000 inwoners telden of ongeveer 5% van de bevolking van het Rijk. In 1960 telden deze 19 gemeenten reeds

¹⁾ De Jonge, R.: Suburbanisatie in Nederland. Mens en Maatschappij, Febr. 1962, alsmede de artikels waarop hierin wordt gewezen.

meer dan één miljoen inwoners of 11% van de bevolking van het Rijk. Opgemerkt dient te worden dat de planologische betekenis van de agglomeratie reeds ver deze grenzen heeft overschreden. Roger Mols rekent tot het ruimere gebied van Brussel buiten de 19 gemeenten van de officiële agglomeratie nog 32 andere gemeenten, zonder echter hiervoor preciese criteria aan te geven tenzij hun snelle ontwikkeling²⁾). Hierbij voegt hij nog 8 andere gemeenten van het zuiden, die reeds overwegend in het arrondissement Nijvel gesitueerd zijn of langs de overzijde van de taalgrens en die volgens hem mede het Brussel van het atoomtijdperk zullen uitmaken, waarin het Zoniënwoud reeds zou ingepalmd zijn door de verdere suburbanisatie van Brussel.

Prof. Gourou van de Universiteit te Brussel nam als criterium van afbakening de aaneengrenzende gemeenten waarvan de bevolking tussen 1846 en 1956 verdrievoudigde, waarbij hij impliceert dat deze groei aan de nabijheid van Brussel te danken is³⁾. Zo bekomt hij 28 gemeenten die bij de 19 van de officiële agglomeratie zouden kunnen gevoegd worden als verstedelijkend gebied. In totaal zou de oppervlakte van de agglomeratie zodoende 404 km² bedragen met een bevolkingsdichtheid van 2.870 inw./km² en waarin de 19 gemeenten van de officiële agglomeratie 161 km² uitmaken. Nochtans is Prof. Gourou eveneens van oordeel dat men zich voor een ruimere omschrijving van Brussel niet tot deze 28 gemeenten kan beperken

²⁾ Mols, Roger: „Bruxelles et les Bruxellois”, Leuven, 1961, blz. 41—43.

³⁾ Gourou, Prof. P.: „L'Agglomération Bruxelloise”. *Eléments d'une géographie urbaine*. Bulletin de la Société Royale Belge de Géographie. Brussel, 1958.

zodat hij in totaal 44 gemeenten hiertoe rekent. Samen met de 19 gemeenten van de agglomeratie komt men zodoende tot een oppervlakte van 643 km² met een bevolking van meer dan één miljoen driehonderd duizend inwoners.

Nochtans zelfs hiertoe kan men de suburbanisatiezone van Brussel nog niet beperken, daar in een straal van ongeveer 50 km verschillende spoorwegknooppunten, baancentra en afritten van autostrades als spontane satellieten tot ontwikkeling kwamen, terwijl de subcentra binnen deze straal overwegend op Brussel gepolariseerd zijn.

De motor van deze ontwikkeling is wel de concentratie van de tewerkstellingsmogelijkheden in het Brusselse. Het arrondissement Brussel dat met ongeveer één miljoen vierhonderd duizend inwoners 5% van de bevolking van het Rijk uitmaakt, concentreert meer dan 25% van de tewerkstellingsplaatsen in het Rijk, terwijl deze concentratietendens zich vooral in de tertiaire sektor voordoet. Gedurende de laatste 10 jaar kwam 44% van de nieuw gekreëerde tewerkstellingsmogelijkheden aan het arrondissement Brussel toe. Ongeveer 70% van deze nieuwe functies waren van tertiaire aard. Dit element is wel van belang als verklaring van de kwalifikatie van de inwijkelingen die zich door Brussel aangetrokken voelen en zich in de nabije of verdere omgeving komen vestigen. Hierbij is het tevens van belang te wijzen op de differentiële residentiële ontwikkeling, die zich in en rondom de agglomeratie afspeelt en bij middel van de migratietendensen kan benadert worden. Vanaf 1900 reeds deed zich een uitwijkingstendens uit het centrum van de stad voor, die omstreeks 1950 ook merkbaar was voor de eerst aanpalende gemeenten die bij de volkstelling van

1846 nog „communes rurales” werden genoemd. De overige gemeenten van de agglomeratie, alsmede de zones aan de suburbanisatie onderhevig, kenden zodanige inwijkingsoverschotten dat verschillende onder hen in bevolkingsaantal verdubbelden op tien jaar tijd.

De aangroei van het arrondissement Brussel gedurende de periode 1951—1960 is voor 78% te danken aan inwijkingsoverschotten. Waar in vroeger jaren de inwijkingsoverschotten uit het Vlaamse land primeerden, telde men gedurende deze recente periode 54% of 43.000 uit Wallonië en 36.000 of 46% uit het Vlaamse landsgedeelte. Hierbij is opmerkelijk dat de westelijke gebieden van België de meeste uitwijkingsoverschotten leverden (beide Vlaanderen en Henegouwen).

Tevens wordt op een sterke korrelatie gewezen tussen gebieden met hoge werkloosheid en laag inkomen enerzijds en die met sterke uitwijkingsoverschotten anderzijds.

Deze korrelatie bestaat ook voor specifieke landbouwgebieden en Vlaamse niet stedelijke gebieden door een hoog geboortenniveau gekenmerkt⁴).

De officiële agglomeratie kende een natuurlijk bevolkingsverlies, doch een aangroei door inwijking van ongeveer 70.000 inwoners voor 43% uit Vlaanderen en 57% uit Wallonië afkomstig. In absolute cijfers domineren de inwijkingsoverschotten zodoende nog in de agglomeratie daar de 34 randgemeenten 31.500 personen als inwijkingsoverschot telden, die voor 73% uit de andere gemeenten van het arrondissement Brussel kwamen, terwijl 21% uit het Vlaamse land en 60% uit Wallonië kwam. Als controle werd voor een tiental randgemeenten bevestigd dat 60% tot 80%

der inwijkelingen uit de officiële agglomeratie afkomstig waren.

Deze elementen dienden als informatie voor de differentiële ontwikkeling van het gebied dat de suburbanisatiezone van Brussel uitmaakt. Enkele sociale aspecten van deze 30 à 40 randgemeenten, momenteel aan de suburbanisatie van Brussel onderhevig, zullen even nader belicht worden.

Sociale aspecten van de suburbanisatie

Betreffende het suburbanisatiegebied dat aan deze snelle verandering onderhevig is bestaan slechts zeer fragmentaire en onvolledige informatiebronnen die reeds een licht kunnen werpen op de sociologische achtergronden van dit uiteraard nieuwe milieu. Alleen in enkele werkjes van maatschappelijke assistenten werden enkele inwijking- en aanpassingsaspecten in de randgebieden van Brussel nagegaan⁵). Vooreerst dient de aandacht getrokken op een aantal specifieke elementen betreffende de herkomst, de identificatie, de motivatie, de bemiddeling en de wijkvorming van de nieuwe inwijkelingen.

De herkomst van de inwijkelingen blijkt zoals vermeld overwegend de Brusselse agglomeratie te zijn, terwijl de remigratie steeds numeriek kleiner is. Deze inwijkelingen uit de agglomeratie blijken voor ongeveer 40% in de agglomeratie zelf geboren te zijn, terwijl de overige 60% elders in het land werd geboren, ver-

⁴) Lagrou, E.: De Binnenlandse migratie met toepassing op het Arr. Leuven. Licentiaatsverhandeling School voor Pol. en Soc. Wetens. Leuven, 1962.

⁵) Naast enkele proefschriften (Kraainem en Meise) werden een twintigtal andere gemeenten in het kader van het seminariewerk van het 2e jaar van de Katholieke Sociale School te Brussel bestudeerd in 1962.

volgens naar Brussel is uitgeweken en tenslotte in de Brusselse suburbanisatiezone terecht kwam. Dit element is zeer belangrijk ook voor de aanpassing en de taalproblematiek, daar vele Nederlands sprekenden door vestiging in het Frans-talige milieu van de agglomeratie na een tijd verfransen, wat zeker het geval is voor de kinderen en pas na dit acculturatieproces zich in de randgemeenten gaan vestigen, waar zij dikwijls meest actief zijn om tweetaligheid en verfransing in te voeren. De grote meerderheid der inwijkelingen uit Brussel die er niet geboren zijn, blijken ook in het Vlaamse land geboren te zijn, hoewel anderzijds de opgave van het taalgebruik dit niet laat vermoeden. De inwijkelingen die niet uit de agglomeratie komen zijn steeds overwegend uit het Vlaamse land afkomstig, daar ook de randgemeenten en het overgrote deel van de suburbanisatiezone uit Vlaamse gemeenten bestaat. Nochtans kan een onderscheid worden gemaakt volgens de ligging van de randgemeenten. In de Vlaamse randgemeenten ten zuiden van de agglomeratie bedraagt de inwijking uit Wallonië bijna evenveel als die uit Vlaanderen.

Het noordelijk randgebied van de agglomeratie alsmede het westelijke dat volgens minder gunstige verkeersligging in zijn ontwikkeling geremd was, ontving slechts gemiddeld $\pm 4\%$ inwijkingsoverschotten uit Wallonië, tegenover $\pm 16\%$ uit het Vlaamse land en $\pm 80\%$ uit het Brusselse. Het oostelijke randgebied daarentegen kent reeds een hoger $\%$ uit Wallonië (6%) alsmede van de richting Leuven. Hierbij dient vermeld dat een relatief groot aantal buitenlanders verbonden aan de Europese instellingen, de nationale luchthaven, enz. zich vooral in de zuidelijke en oostelijke randzone gaan vestigen waar zowel de grondprij-

zen als de levensduurte het hoogst is. Voor de binnenlandse migratie blijkt de ligging van de randgemeente tegenover de streek van herkomst bepalend te zijn voor een relatief sterker inwijkingsoverschot.

Als identifikatiekenmerken van de randbewoners leveren zowel de beroepen, als de leeftijdsklassen, de gezinssamenstelling en het genoten onderwijs specifieke kenmerken. De helft ongeveer van de inwijkende actieve bevolkingsgroep behoort tot de categorie bedienden en ambtenaren. Nochtans dient op een fundamenteel onderscheid te worden gewezen in de wijze waarop zich de randuitbreiding voordoet en die haar weerslag heeft op een aantal identifikatiegegevens. De suburbanisatie wordt hoofdzakelijk bepaald door grondspekulatiemaatschappijen die de verkaveling en aanleg van villawijken hoofdzakelijk in handen hebben. Daarnaast is er een belangrijk deel sociale woningbouw van overheidswege gesubsidieerd. De niet gereguleerde grondspeculatie brengt zulke prijsstijgingen mede dat de arbeidersgroep in grote mate uitgesloten wordt.

De grondspekulatiemaatschappijen oogsten hoofdzakelijk succes bij de hogere inkomstengroepen, waardoor men in deze wijken steeds een overwegend aantal bedienden, ambtenaren en vrije beroepen aantreft. Bij de sociale woningbouw stelt men een vermenging van de arbeiders- en bediendengroep vast, welke laatste nog meestal tot het lager kaderpersoneel behoort. Deze selectie heeft haar invloed op de gedane studies, waar het publiek van de verkavelingsmaatschappijen voor private villabouw overwegend hoger middelbaar en hoger onderwijs volgde. Wat de leeftijdsopbouw betreft stelt men vast dat zowel de groep van de inwij-

kelingen als de nieuwe wijkbewoners over het algemeen uit relatief jongere leeftijdsgroepen zijn samengesteld dan de leeftijdspyramide van de gemeente waarin zij terechtkomen. Dit verklaart tevens de relatief hogere geboortecijfers die men in de randgemeenten vaststelt en die vooral na nieuwe inwijkingsgolven naar omhoog gaan. Jonge gezinnen verlaten het centrum of de appartementen in de stad wanneer er kinderen komen.

Nochtans blijkt ook hier een onderscheid te bestaan tussen de sociale woonwijken en de villawijken, die relatief ouder zijn en minder kinderen tellen, doch nog jonger van leeftijdssamenstelling blijven dan het dorp. Deze segregatie van leeftijden kan op langere termijn moeilijkheden meebrengen voor de sociale voorzieningen, daar de keuze van ligging ten overstaan van bestaande gemeentekernen spekulatief wordt bepaald en niet planmatig wordt georiënteerd in het kader van plannen van ruimtelijke ordening.

Bij de motivatie van de migratie naar de randgemeenten blijken twee hoofdmotieven te primeren. Het element rustig en gezond wonen wordt hoofdzakelijk vermeld door degenen die uit de Brusselse agglomeratie zijn uitgeweken, die dit ook als referentiemilieu zien en zich thans in een verbeterde toestand gevoelen, temeer zij thans ook meestal over een eigen huis komen beschikken, waar zij vroeger een huurhuis of appartement bewoonden.

Het tweede belangrijkste motief dat wordt opgegeven door de ondervraagden is de plaats van tewerkstelling van de man, in functie waarvan de migratie uit andere streken wordt bepaald of waardoor de *preciese ligging* aan de rand

van de agglomeratie wordt ingegeven.

De bemiddeling waardoor de migratie tot stand komt is vooral familie en kennissen. Nochtans blijken de aanplakborden alsmede de dagbladen zeer belangrijk te zijn. De sociale woonwijken rekruteren vooral door de bouwmaatschappijen, terwijl de villawijken overwegend publiek aantrekken door aanplakborden en door dagbladen. *De sociale integratie* zowel van de inwijkelingen in het kader van het nieuwe woonmilieu, als van de nieuwe wijken als dusdanig in het gemeentelijk kader en in de ruimere omgeving werd even nader gevolgd in de proefschriften over de gemeenten Kraainem en Meise⁶⁾.

Bijna de helft van de inwijkelingen ($\pm 45\%$) beweren geen contact met het vorige woonmilieu meer te hebben. De sociale woonwijk echter bewaarde dit contact voor $\pm 70\%$, terwijl de andere wijken dit contact overwegend dadelijk verloren te Meise. De vriendenrelaties verschillen volgens de sociale geleding en volgens de ligging van de wijk. Deze spelen zich echter overwegend in het kader van de eigen wijk af, terwijl de sociale wijk dank zij de betere stedenbouwkundige ligging in de gemeente en een meer gelijkaardige sociale samenstelling als de gemeente ook meer sociale betrekkingen heeft met de oorspronkelijke gemeentelijke kern; de andere wijken hebben bijna alleen contacten in eigen wijkverband. De frequentie van deze contacten blijkt hier echter

---

⁶⁾ Cotton M.: De inwijking uit de agglomeratie Brussel te Kraainem Sociale School, Brussel, 1961.

De Blicke M.: Onderzoek naar de integratie van drie nieuwe wijken in de gemeente Meise. Sociale School, Brussel, 1962.

veel geringer te zijn. Bij de vraag naar de buurtrelaties stelde men vast dat praktisch alle bewoners van de sociale wijk de burens kenden; de helft van de bewoners kenden de burens goed en bewezen kleine diensten, de andere helft had slechts oppervlakkige kontakten. In de andere wijken hadden twee derden van de bewoners sociale kontakten met de burens, waarvan de meerderheid beweerde goede kontakten te hebben en burendiensten verleenden.

Bij het onderzoek te Kraainem werd vastgesteld dat ongeveer 40% van de inwijkelingen hun burens goed kenden en ook diensten bewezen. De overige kenden de geburens slechts van ziens. Nochtans werd vastgesteld dat 3/4 van de Nederlandssprekenden bij gelegenheid kleine burendiensten verleenden, terwijl de Franssprekenden dit voor de meerderheid niet deden. De kommerciële relaties spelen zich overwegend in de woongemeente af, hoewel de bewoners van de villawijken die in het bezit zijn van een wagen voor 1/4 naar Brussel trekken. Deze kentrek van gerichtheid naar Brussel komt zeer sterk tot uiting bij de oriëntatie op gebied van onderwijs. Ongeveer 60% van de kinderen te Meise volgt onderwijs in de Brusselse agglomeratie. In de villawijken is dit voor 75% het geval. Ook in Kraainem blijkt een kleine minderheid van de kinderen in de gemeenteschool zelf onderwijs te volgen. In de sociale wijk volgt de meerderheid der kinderen Nederlandstalig onderwijs. In de andere wijken te Meise volgden bijna evenveel Fransstalig onderwijs.

Ook op gebied van medische verzorging zijn vooral de nieuwe villabewoners sterk op Brussel gericht. Het ontspannings-, jeugdbewegings- en verenigings-

leven van de nieuwe bewoners speelt zich in de grote mate in de agglomeratie af. Het probleem van de randgemeenten is wel in grote mate de onaanpastheid van de sociale infrastructuur aan de vereisten van de inwijkelingen. Dit blijkt reeds voor de kommerciële uitrusting, de onderwijsinstellingen die verlaten worden, de uitrusting op gebied van ontspanning en sport. Het ontspanningsleven van de sociale woonwijk situeert zich overwegend te Meise, terwijl de andere wijken uitsluitend naar Brussel gaan. Bij de vraag of de inwijkelingen te Kraainem tevreden waren over de ontspanningsmogelijkheden bleek bijna de helft ontevreden en de meesten onverschillig. Het verenigingsleven blijkt noch te Kraainem noch in Meise aantrekkelijk te hebben. De meer geïntegreerde sociale wijk alleen getuigde van een actieve deelname aan het verenigingsleven, terwijl de bewoners van de villawijken van weinig of geen interesse voor plaatselijk verenigingsleven bleek gaven. In de wijkvereniging van de sociale wijk zijn 80% der bewoners aangesloten. Amper één vierde van de bewoners der villawijken zouden eventueel van een dergelijke vereniging lid worden, zonder het echter noodzakelijkerwijze interessant te vinden. Een algemeen besluit is wel dat de sociale integratie van de nieuwe wijken bepaald wordt door de wijze en plaats waarop ze worden aangelegd en volgens de herkomst, taal en sociale geleiding van het publiek dat er zich vestigt. Een belangrijke faktor om bruske veranderingen te vermijden is het geleidelijk en ordelijk opvangen van de inwijkelingen. Moeilijkheden doen zich op korte tijd meestal voor, wanneer de bewoners van bepaalde gededesolidariseerde wijken in het kader van de gemeente hun eisen gaan stellen op gebied van taal,

openbare voorzieningen, enz. Wanneer zij voldoende in aantal zijn, beginnen zij als afzonderlijke groep dikwijls een rol in het openbare en politieke leven van de gemeente te spelen. Door het sterker individualisme van personen en wijken bepalen zij op langere termijn een versnelde overgang van de suburbanisatiezone naar een voorstadsmentaliteit en grootstadsfeer. De autochtone structuren bieden een tijdlang weerstand tot de nieuwe niet geïntegreerde groepen numeriek het overwicht verkregen hebben en het roer overnemen naar de grootstedelijke inschakeling. Dit is het lot geweest van de meeste gemeenten die geleidelijk in het kader van de 19 gemeenten van de officiële agglomeratie werden ingepalmd en waar thans uitzonderlijk nog een laatste gemeenteraadslid de oorspronkelijke gemeentelijke belangen komt verdedigen. De belangrijkste oorzaak van de spanningen die door deze evolutie in de randgemeenten ontstaan is het verschil van taal van een groot aantal inwijkelingen. In de gemeente Kraainem, die de laatste tien jaar het sterkst is aangegroeid en meer dan verdubbelde in bevolkingsaantal, bleken 37% van de inwijkelingen zich als Nederlandssprekend en 63% als Franssprekend op te geven. Bij het onderzoek te Meise werd vastgesteld dat 82% van de gezinnen in de sociale wijk Nederlands spraken, terwijl dit slechts 45% bedroeg in de villawijken.

Hoewel de ligging en de sociale geleding hier eveneens factoren waren van minder integratie, of enkel van een zekere verticale integratie, blijft het verschil in taal steeds de meest bepalende faktor van de integratie der nieuwe wijken en bewoners te zijn. Daarom wordt even nader op deze faktor ingegaan.

Acculturatie en assimilatieproblemen

Een sociaal verschijnsel dat zeer specifiek is voor de hoofdstad van België is de culturele dualiteit die haar brandpunt in de agglomeratie zelf vindt. Waar bij de eerste Volks- en Talentelling in 1846 zich reeds 32,03% van de bevolking als Franssprekend opgaf is deze verhouding totaal omgekeerd bij de meest recente talentelling in 1947, toen 70,61 van de bewoners van de agglomeratie zich als Franssprekend meldde. In 1846 telde geen enkele gemeente van de huidige agglomeratie een meerderheid Franssprekenden, terwijl in 1947 op één uitzondering na alle 19 gemeenten een meerderheid Franssprekenden telden. Hoewel deze uitslag politiek zeer sterk werd beïnvloed en de wetenschappelijkheid van deze telling algemeen wordt betwijfeld duiden deze cijfers op een sterke verschuiving en assimilatiëtendens van de Vlaamse inwijkelingen.

M^{ter} Lindemans stelde dit vast aan de hand van de geboorteplaats van de bewoners van de agglomeratie, waaruit bleek dat deze in veel sterkere mate het Vlaamse land was dan dit uit de talentelling kon worden opgemaakt ⁷⁾.

Hierdoor werd de hypotese gestaaft dat er zich een sterk acculturatie en assimilatieproces voordeed dat ten nadele van de Nederlandssprekende groep uitviel. De grote verfransingsgolf is gesitueerd in het begin van deze eeuw, vooral na 1900 toen de Franssprekende groep de meerderheid werd. Na 1830 groeit de hoofdstad aan dank zij haar centraliserende tendens in de Franstalige top. Brussel, van oorsprong een Vlaamse stad, kende in haar doorsnee-volkslagen enkel

⁷⁾ Lindemans M^{ter} L.: „Proeve van een objectieve talentelling in het Brusselse”. Verhandelingen K.V.H.V. 1951.

het Nederlands als voertaal. Vanaf 1900 vooral kregen lagere volkslagen enkel de kans om zich met het openbaar leven bezig te houden. Wegens de aangroei tot grootstad viel de sociale controle meer en meer weg zowel voor de oorspronkelijke bewoners als voor de inwijkelingen, die deze sociale taalgrens wilden doorbreken en als enig middel hiertoe de taal van de machthebbers gingen overnemen. Het wegvallen van de sociale controle enerzijds en de sociale taalgrens anderzijds brachten dit assimilatieproces op gang⁸⁾. Door de democratisatie werd het inmiddels mogelijk een structurele rem door de taalwetten op de openbare diensten te verkrijgen tegen de verdere verfransing, zodat de Vlaamse groep alsdusdanig ook meer kansen ging krijgen in het openbare leven dat vooral te Brussel gecentraliseerd was. Deze wettelijke noodlijken ontbreken momenteel nog in het bedrijfsleven zodat men daar in de top en dus ook onafwendbaar in de hogere kaders een overwegend percentage Franssprekenden in Vlaanderen aantreft. Zo was het mogelijk dat een oorspronkelijke numerieke minderheid dank zij haar machtspositie en prestige tegenover het gewone volk tot een meerderheid evolueerde⁹⁾. Deze dominant of de verfransende bourgeoisie is een numerieke meerderheid geworden in de agglomeratie zelf en een prestige-meerderheid in de randgemeenten met als ruggesteun de verfransende grootstad. Dit verschijnsel van verfransing spreidt zich samenlopend met de suburbanisatie verder uit rondom de agglomeratie, waar thans eerder twee culturen respektievelijk in verweer en in aanvalsstelling zijn komen te staan, wegens het feit dat zich thans meer en meer in de randgemeenten en de agglomeratie een Vlaamse elite gaat vestigen

dit niet meer door het assimilatieproces wordt beïnvloedt. Inmiddels echter heeft de verfransing de grenzen van de agglomeratie vooral in het zuiden en het zuid-westen in sterke mate doorbroken zodat in 1947 reeds 35 Vlaamse gemeenten rondom de Brusselse agglomeratie meer dan 5% Franssprekende inwoners opgaven. Dat dit taalverschijnsel zo sterk aan de sociale status is gebonden komt tot uiting in de veelvuldige Franstalige villawijken die worden ingeplant op het grondgebied van steeds meer randgemeenten door grondspeculanten en verkavelaars voor villabouw die vooral hun financieel succes oogsten bij de meer welgestelde Franstalige bourgeoisie. Dit geeft niet enkel aanleiding tot de bekende taalstrijd en spanningen, doch eist tevens dubbel gebruik op gebied van sociale en culturele voorzieningen.

De bepalende factoren van dit assimilatieproces en de wijze waarop de verfransing zich samen met de randuitbreiding verder zet dienen nader bestudeerd. De vestigingsplaats van de Vlaamse inwijkelingen of de milieufactor schijnt een sekundaire rol te spelen in het linguïstisch assimilatieproces dan wel de taal van het onderwijs, het werkmilieu, de taal van een der gezinsleden, enz.¹⁰⁾.

Ook bij de onderzoekjes in de randgemeenten stelde men vast dat het Nederlands als gesproken taal reeds veel minder in de wijk werd gebruikt dan de omgangstaal thuis en bijna steeds op de

⁸⁾ Roosens Mter A.: „Het Probleem Brussel”, Studieweekend Stichting Lodewijk de Raet, „Vlaanderen, Morgen”.

⁹⁾ Van Mechelen, Prof. Dr. Fr.: „De minderheid als sociologische kategorie”; De sociologische Gids, Meppel. Maart-April, 1962.

¹⁰⁾ Timmermans, G.: „Inleiding tot de taalkundige assimilatie van Vlaamse inwijklingen te Brussel”. School voor Pol. en Soc. Wetens. Licentiaatsverhandeling, Leuven, 1962.

helft terugviel in het werkmilieu. Anderzijds stelt men vast dat de Nederlandstaligen steeds veel vlugger het Frans als taal in het buurt- of werkmilieu gebruiken. De differentiatie volgens motieven, herkomst, sociale status, genoten onderwijs, functie, enz. van de groep aan het assimilatieproces onderhevig, zou tevens een belangrijk studieobject zijn voor nader onderzoek. Als algemeen besluit kan worden voor-

opgesteld dat naast ruimtelijke ordening, geleide migratie en sociale wijkopbouw in de randgemeenten dringend nader sociaal onderzoek is vereist, niet enkel om dit beleid efficiënt te oriënteren, doch tevens omdat het taalprobleem hier zijn brandpunt vindt en een gevaar betekent voor de totale verfransing van de hoofdstad zodat de Nederlandstalige positie er op langere termijn zou worden ondermijnd.